

Dvostrukosti u predikatskoj kongruenciji zbirnih imenica

Sažetak: Ovaj rad bavi se dvostrukostima u slaganju zbirnih imenica s predikatom gdje se pri razmatranju problema primijenjuje kognitivnolingvistički pristup u usporedbi s tradicionalnim. Gramatike bosanskoga, hrvatskoga i srpskoga jezika zbirnim imenicama bave se u oblasti morfologije a u oblasti sintakse navode primjere dvostrukosti u slaganju zbirnih imenica u ulozi subjekta s predikatom u rodu i broju. U gramatičkoj literaturi ističe se da su česta kolebanja zbirnih imenica u slaganju s predikatskim oblicima u broju (npr. *Telad pase* i *Telad pasu*), ali i u rodu kada je riječ o pridjevima kao predikatskim imenima (*Telad je neposlušna* i *Telad su neposlušna*) te glagolskom pridjevu radnom u perfektivnim oblicima (*Telad je pasla* i *Telad su pasla*). Na korpusu tekstova svih pet stilova bosanskoga jezika ovaj rad ispituje kognitivnolingvistički pristup pitanju predikatske kongruencije zbirnih imenica, koji ističe da su različitosti u predikatskoj kongruenciji pojedinih tipova zbirnih imenica snažno semantički motivirani. Ne ulazi se dublje u analizu uzroka dvojnosti u predikatskoj kongruenciji kada je subjekt zbirna imenica. Potvrđeni su kriteriji *hijerarhije kongruencije* i *hijerarhije živosti*, dok su kriteriji *hijerarhije empatije* i *hijerarhije predikata* djelimično potvrđeni.

Ključne riječi: predikatska kongruencija, zbirne imenice, kognitivna lingvistika, semantika

1. Predikatska kongruencija

Kongruencija/slaganje/sročnost/ (eng. *agreement*) je „gramatička pojava kod koje se oblik jedne riječi u rečenici određuje oblikom druge riječi koja je s njom gramatički povezana. Ističe se da je često slaganje „u rodu, broju, padežu i licu“ te da se finitni glagoli sa svojim subjektom slažu u licu i broju. (Trask 2005: 331–333)

U *Gramatici bosanskoga jezika* kaže se da se subjekt s predikatom „gramatički slaže u licu i broju“ a kada je u ulozi predikata složeni glagolski oblik „s pomoćnim glagolom *biti*, ili ako se u sastavu kopulativnog predikata javlja neka adjektivna riječ, tada se subjekt s predikatom obavezno slaže i u rodu“. Neki tipovi leksema ili sintagmi u ulozi subjekta s predikatom se mogu slagati dvojako: po obliku (gramatička kongruencija) ili po smislu (semantička kongruencija).¹ (Halilović – Jahić – Palić 2000: 374)

Autori *Kognitivne gramatike hrvatskoga jezika* koriste nazive “upravljач” (*controller number*), broj „meta“ (*target number*) kao i rod “upravljач” (*controller gender*) i rod “meta” (*target gender*). Na istoj stranici citirajući Corbetta (2000: 178) ističu: „Element koji određuje sročnost (kao što je subjektivna imenska sintagma – NP) nazvat ćemo **upravljач**. Element čije je oblik određen sročnošću jest **meta** [...] Upravljач sročnosti jest imenska sintagma (NP). U različitim jezicima mete variraju više negoli se misli. Osim uobičajenih meta kao što su glagoli i pridjevi, tu ulogu mogu imati i demonstrativi, članovi, posesivi, participi, adpozicije, priloz i dopunjači”. (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 73)

2. Zbirne (kolektivne) imenice

Kada su u ulozi subjekta, zbirne (kolektivne) imenice s predikatom mogu se dvojako slagati u rodu i broju, po obliku i po smislu. Definiraju se kao imenice „koje označavaju skup istovrsnih bića ili predmeta uzetih zajedno: dakle, ne izdvajaju se pojedini članovi skupa, nego se obuhvaća neodređen i zbir ili prirodna cjelina, npr. *djeca*, *momčad*,

¹ Više o tipovima takvih imenica v. Halilović – Jahić – Palić 2000: 374–375; Silić – Pranjaković (2007: 263).

plemstvo, gospoda, janjad, cvijeće, lišće, perje, drvlje, kamenje, burad“ (Jahić – Halilović – Palić 2000: 188).

Slično su definirane i u drugim gramatikama srpskog i hrvatskog jezika, iako postoje određena neslaganja kad je riječ o ubrajanju pojedinih imenica u kategoriju zbirnih imenica.²

Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika posebno se bavi zbirnim imenicama ističući ključnu tezu kognitivne gramatike da „gramatika simbolizira semantičku strukturu konstrukcije“. Oni razlikuju „dva temeljna tipa zbirnih imenica. Prvi tip odnosi se na način izražavanja zbirnosti te se razlikuju one koje zbirnost izražavaju leksički (npr. klika, slama), pri čemu je zbirnost primarno semantičke naravi, tj. ne izražava se posebnim sufikslnim morfemima, te one koje ju izražavaju tvorbeno specifičnim sufikslnim morfemima izvođenjem iz osnovne imenice (npr. janjad, granje, snoplje). Drugi temeljni tip razlikuje zbirne imenice u jednini (npr. telad, djeca, vlastela, gospoda) i u množini (npr. ospice, kozice i sl.).“ Belaj i Tanacković Faletar (2014: 71–72) Isti autori izdvajaju i nekoliko „tvorbeno-deklinacijskih podtipova“ zbirnih imenica: „a najčešći su sljedeći: imenice ženskoga roda na -a i rijetko -b(a) (npr. djeca, braća, gospoda, vlastela, družba, klika, svojta, svita), imenice ženskoga roda na -ad(Ø) i, rjeđe, na -adij(a), -jarij(a), -urlij(a) i -urdij(a) (npr. janjad, ženskadija, mlađarija, dječurlija, balavurdija) te imenice srednjega roda na -j(e) i -stv(o) (npr. lišće, perje, granje, cvijeće, snoplje, pučanstvo, članstvo, građanstvo, konjaništvo).“ Belaj i Tanacković Faletar (2014: 72–73)

U ovom radu baviti ćemo se kongruencijom zbirnih imenica koje su naveli ovi autori.³

² Usp. Stevanović (1969: 143), Stanojčić (2010: 120), Jahić – Halilović – Palić (2000: 194), Silić – Pranjković (2007: 228).

³ U rječnicima bosanskoga jezika u gramatičkim odrednicama uz imenice koje „zbirnost izražavaju leksički“ ne nalazi se oznaka *zb.* niti uz imenice srednjeg roda na -stv(o). Za imenicu *klika* usp. Halilović – Palić – Šehović (2010:507) i Jahić 2012: 159; Čedić at al. (2007:288). Za imenicu *pučanstvo* usp. Halilović – Palić – Šehović (2010: 1091) i Čedić at al. (2007: 941).

2.1. Broj zbirnih imenica

U *Gramatici bosanskoga jezika* zbirne imenice ubrajaju se u nebrojive imenice, „nemaju tzv. jediničnu množinu“, koja se naziva i pravom, općom množinom, „jer svojim jedninskim oblikom označavaju neizbrojiv skup bića ili predmeta: *lišće, djeca, janjad, gospoda*“. Zbirne imenice *braća, gospoda, vlastela, djeca* upotrebljavaju se u službi množine imenica *brat, gospodin, vlastelin i dijete*. (Jahić – Halilović – Palić 2000: 192–193). „Zbirne imenice: *trnje, granje, kamenje, cvijeće, lišće* oblikom jednine označavaju množinu“ (Jahić – Halilović – Palić 2000: 192–194). Belaj i Tanacković Faletar (2017: 125) za zbirne imenice *braća, gospoda, vlastela* kažu da su „brojevno defektivne“.

Iako se u *Gramatici bosanskoga jezika* navodi da zbirne imenice na *-ad*: *čeljad, janjad, novorođenčad, burad* „imaju samo jedninu“ (Jahić – Halilović – Palić 2000: 192–194), Silić – Pranjković navode i množinu promjene imenica s tvorbenim morfemom *-ad momčad-i, momčad-ī, momčad-ima* (2007:112). *Rječnik bosanskoga jezika* bilježi još imenica na *-ad* u množini. Tako uz odrednicu *novorođenče* bilježi „*dat. instr. lok. mn. novorođenčadima*“ (2014b: 410); uz odrednicu *nedonošče* „*dat. instr. lok. mn. nedonoščadima*“ (Jahić 2014b: 243);⁴ uz odrednicu *čeljade* „*dat. instr. lok. mn. čeljadima*“ (Jahić 2010a: 299) pa čak i uz odrednicu *dugme* „*dat. instr. lok. mn. dugmadima*“ (2010b: 149) a uz odrednicu *burad* „*dat. instr. lok. mn. buradima*“ (2010a: 244). I Belaj i Tanacković Faletar (2014: 83) također ističu da je imenica *momčad* „jedina u kategoriji zbirnih imenica na *-ad(ø)* koja potpuno neutralno ostvaruje i množinski oblik *momčadi*. Ističu da je ta imenica „na sinkronijskoj razini izgubila značenjsku vezu s običnom množinom *momci*, s kojom je tvorbeno povezana“ te da je razlog što se pojavljuje i množinski oblik taj što „zbog očiglednih značenjskih razlika nema konteksta gdje bi te dvije imenice bile zamjenjive“. Potvrdu za množinu imenice *momčad* našli smo i u korpusu koji smo istraživali:

⁴ Hrvatski jezični portal bilježi imenicu *novorođenčad* kao množinu imenice *novorođenče* i promjenu kao imenice *i*-vrste u jedнини (dostupno na: <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, pristupljeno 11. 1. 2020).

(1) Kasnije *su* model-uzorak *predstavljale momčadi*, koje *su dostigle* vrhunske rezultate... (NFT 77)

(2) Većina *momčadi* pravilno *igraju* samo sa dva napadača... (NFT 51)

U primjeru (1) imenica *momčad* upotrijebljena je u množini i slaže se s predikatom u množini. U ovom primjeru ona je upotrijebljena u značenju ekipe, odnosno više skupina, a ne jedne skupine. U primjeru (2) može se pretpostaviti da se misli na množinu na osnovu predikata koji je upotrijebljen u množini, iako bi ovdje slaganje trebalo ići uz glavni član sintagme *većina momčadi*. Zapravo, ovdje dolazi do dvosmislenosti, jer se smisao može odnositi na većinu jedne *momčadi* i na većinu *momčadi* u značenju 'većina ekipa', što je ovdje upotrijebljeno značenje. U istraživanom korpusu naišli smo na još primjera množine zbirnih imenica na *-ad*.

(3) Perje, krila i kljun su karakteristike tijela po kojima *se peradi razlikuje* od drugih vrsta domaćih životinja. (MBT 10)

Ovdje jedninski oblik predikata jasno ukazuje da je greškom upotrijebljena množina imenice, što bi se moglo objasniti analogijom, s obzirom na preovladavajući oblik na *-i* u padežnoj paradigmi. Množina imenica na *-ad* odlika je razgovornog stila. Potvrdu (4) nalazimo u materijalu koji nudi prvi upitnik za ispitivanje bosanskohercegovačkih govora *Pitanja o govoru prostoga naroda*, koji je sastavio M. Rešetar (Halilović – Tanović – Šehović 2009: 23, 31), kao i u savremenom razgovornom jeziku (8):

(4) priča o nekakvim čeljadima/ čeljadma, teladima, *paščadima*. (Halilović – Tanović – Šehović 2009: 31);

(5) ... možda me kući čeka troje djece, pa izašla s *paščadima* da odmorim mozak (razg.)

(6) Ono resto pokupila Munevera, i ja je pitam: „Gdje ćeš to sa tim?“ Kaže ona; „Odo' bacit' *paščadima!*“⁵

⁵ Dostupno na: <https://arhiva.vipromo.ba › kod-ramisa/>, pristupljeno 12. 1. 2020.

(7) ... vojska nam je bacala hljeb kao *paščadima*.⁶

U primjerima 5 i 6 množinski oblik imenice *paščad* mogao bi se objasniti *hijerarhijom empatije*, s obzirom na to da se iz konteksta može zaključiti da su to omiljeni kućni ljubimci. I kad je upotrijebljena u pejorativnom značenju 7, imenica *paščad* odnosi se na ljudsko, pa se upotreba množine može objasniti kategorijom ljudskog, koja je na vrhu skale u hijerarhiji živosti.

2.2. Rod zbirnih imenica

Silić – Pranjković (2007:115) navode da su imenice *djec-a*, *brać-a*, *gospod-a* i *vlastel-a* „na sintagmatskoj osi imenice srednjeg roda u množini, a na paradigmatskoj osi imenice ženskoga roda u jednini. Usp.: *Djeca su zadovoljna* i *zadovoljna djeca – zadovoljne djece*. U raspravi o rodu za imenice *braća*, *gospoda*, *vlastela* kaže da su “muškoga referencijalnoga roda koje se mijenjaju po *e*-sklonidbi“. (Pišković 2011: 138–141 prema Belaj – Faletar 2017: 125)

Zbirne imenice tipa *lišće*, *cvijeće*, *granje*, *trnje*, *perje* i sl. po obliku su imenice srednjega roda u jednini (Stanojčić 2010: 301).

3. Predikatska kongruencija zbirnih imenica

Slaganje subjekta i predikata s obzirom na broj i rod u gramatikama se uređuje posebnim pravilima. U *Gramatici bosanskoga jezika* kaže se da se subjekt s predikatom gramatički slaže u licu i broju. „Ako je predikatski glagol (kopulativni, semikopulativni, modalni, fazni ili punoznačni) u složenom glagolskom obliku s pomoćnim glagolom *biti*, ili se u sastavu kopulativnog predikata javlja neka adjektivna riječ, tada se subjekt s predikatom obavezno slaže i u rodu, npr.: (...) – *Djeca su veoma zdušno lupala u kapke, u tepsije, u tendžere i kotlove*. (HKP)“ (Jahić – Halilović – Palić 2000: 374). U raspravi o slaganju subjekta s predikatom Jahić – Halilović – Palić (2000: 374, 375) navode da se zbirne imenice: *djeca*,

⁶ Dostupno na: <https://www.trt.net.tr/bosanski/bosna-i-hercegovina/2013/06/20/bih-zivot-u-izbjeglickim-kampovima-u-21-stoljecu-20823>, pristupljeno 12. 1. 2020.

braća, gospoda, vlastela u ulozi subjekta slažu s predikatom kao imenice srednjeg roda u množini, „npr.: *Djeca su zaspala*“. Isto iznose i Silić – Pranjković (2007:298). Stevanović (1969: 144, 145) ističe da uz imenice *braća* i *djeca*, koje se upotrebljavaju samo kao množina imenica *brat* i *dijete*, glagol uvijek stoji u množini. Imenice *vlastela* i *gospoda* mogu se upotrijebiti kao množina imenica *vlastelin* i *gospodin* i tada je predikat u množini, ali se mogu upotrijebiti „i za označavanje vlastele i gospode kao posebnih klasa, – dakle za označavanje po jednog pojma“, pa je onda glagol u predikatu u jednini. Stevanović objašnjava da glagolski pridjevi ili pridjevske riječi u službi atributa uz zbirne imenice na *-ad* i na *-a* „uvek stoje u obliku s nastavkom *-a* bez obzira na to da li je glagolski deo u jednini ili množini“. Belaj i Tanacković Faletar (2014: 75) također nemaju sumnje da „su imenice tipa *djeca, braća* i *gospoda* sročne s predikatom u množini te u perfektu i sa srednjim rodnom glagolskoga pridjeva radnog kod složenih glagolskih oblika, tj. srednjim rodnom pridjeva kao leksičkoga dijela imenskog predikata“. Istraživani korpus potvrđuje stavove ovih gramatičara. Imenica *braća* slaže se s predikatom u množini (primjer 8) a ako je dio predikata adjektivna riječ ili glagolski pridjev, on se nalazi u srednjem rodu (primjer 9), s tim da se javljaju i neka odstupanja.

(8) *Braća se oduševiše...* (NIU 76)

(9) *...a znam da su braća zazirala od njega...* (NIU 31)

(10) *Braća su joj stajala pod brijegom i nije imala kud. Ubili bi i nju...* (NIU 107)

(11) *Braća će donijeti vijesti o sječi ajana i saznaću više od njih koji su vidjeli i saznali. Oni meni služe.* (NIU 57)

(12) *Braća su joj uvrijeđena i nisu zaboravili sramotu.* (NIU 97)

(13) *A njegova braća nisu voljela da se druži sa seljacima premda su i oni bili napol seljaci...* (ANT 40)

U primjerima (11) (12) (13), kada slijede jedan za drugim dva predikata, javlja se i gramatička i semantička kongruencija. Prvi predikat je u srednjem rodu, a drugi u muškom rodu. Isto je i u rečenici s izostavljenim

subjektom koja neposredno slijedi u primjeru 10. Semantička kongruencija u ovim primjerima može se objasniti manjom udaljenošću predikata od subjekta.

I primjeri s imenicom *djeca* pokazuju da udaljenost predikata i njegovo ponavljanje utječu na promjenu roda:

(14) Ta *djeca*, baš kao ptice koje napuštaju toplotu svoga gnijezda, *napustili su* mirnu luku i *otišli su* da pronađu sebe... (razg.)

(15) *Djeca*, ti gotovi ljudi, *okruženi su* slutnjom u svojim igrama. (NIU 104)

(16) Draga djeco, nizašta vi *niste krivi*. (razg.)

(17) I reče da se i *djeca povedu*, jer *su* možda i **ona** *okužena* (NIU 90)

(18) Šta *su* ova *djeca kriva*? (razg.)

(19) Sabirem da *su* poslije nekoliko godina *djeca poodrasla* (NIU 93)

U svim pronađenim primjerima imenica *djeca* slaže se s predikatom u množini. Kada je udaljenost zbirne imenice od predikata veća, kao u primjerima 14 i 15, imenski dio predikata ili glagolski pridjev radni nalaze se u muškom rodu, a kada je udaljenost manja, kao u primjerima 17, 18 i 19, onda su u srednjem rodu.

Zbirne imenice: *perje, lišće, granje, trnje, pruce* i sl. u ulozi subjekta slažu se s predikatom kao imenice srednjeg roda u jednini, npr.: *Lišće je opalo* (Jahić – Halilović – Palić 2000:375)⁷. To potvrđuju i primjeri 20–23:

(20) *Perje* na životinjama *se lijepi* i *gubi* izolacionu sposobnost... (MBT 68)

(21) Mokro hlado *lišće kvasilo* ga pri prolazu. (ANT 68)

(22) ... kad *je grožđe zri*lo... (ANT 108)

(23) ... *Kamenje sivo* i trava je u njemu žuta. (ANT 123)

⁷ Tako i u Stanojčić (2010: 301); Stevanović (1969: 144) i Silić – Pranjković (2007: 298).

Zbirne imenice na *-ad*: *čeljad*, *momčad*, *pilad*, *jarad*, *štenad*, *paščad*, *magarad* kada su u ulozi subjekta slažu se s predikatom kao imenice ženskog roda u jednini (*Čeljad je zaspala*) – po gramatičkoj kongruenciji ili kao imenice srednjeg roda u množini (*Čeljad su zaspala*) – po semantičkoj kongruenciji. (Jahić – Halilović – Palić 2000: 375; Silić – Pranjčković 2007: 298; Stanojčić 2010: 301). Prema Stevanoviću (1969:143) ove imenice su „prave zbirne imenice“, koje „oblikom jednine označavaju više pojmova, a oblike množine zapravo i nemaju“ i upotrebljavaju se i u jednini i u množini. One se „uvek sa svojim subjektima slažu po značenju – zavisno od toga da li više znače jedan zbir, skup jedinki kao celinu, ili množinu jedinki...“. Stevanović (1969:144) je jedan od rijetkih gramatičara koji je nastojao objasniti kolebanja u predikatskoj kongruenciji zbirnih imenica. Smatra da se uz upotrebu glagola u jednini više osjeća značenje vrste (Ovde *čeljad* malo *radi* i *zarađuje*), dok su imenice uz koje predikat dolazi u množini upotrijebljene u značenju množine osnovnih imenica (*Sva su se čeljad posakrivala po sobama*).

Istraživani korpus potvrđuje dvojnju kongruenciju imenica na *-ad*.

- (24) ..., *čeljad* mu je i krava pod jednim krovom, ... (ANT 74)
- (25) ... *nije* nikad sama kućna *čeljad* sjedala za sofru. (ANT 92)
- (26) Da će im kućna *čeljad* sama od sebe *unijeti* (ANT 69)
- (27) Osjetivši da je gospodareva *čeljad* istinski *ponesena*,... (NIU 90)
- (28) *Dvospolna jarad* *pokazuje* i druge sekundarne osobine drugog spola (BMK 59)
- (29) ... kako *bi* se ona *jarad* koja je *odstranjena* mogla pripremati za tov. (BMK 59)

U istraživanom korpusu pronađeno je 20 primjera imenice *jarad* s predikatom u jednini, kao u primjerima od 24 do 29, a samo u jednom primjeru, 30, s predikatom u množini.

- (30) ...*jarad* bolje ***podnose*** mliječnu zamjenu s manje masnoće (MBK)

Imenica *perad* u istraživanom korpusu javlja se u 16 primjera i uvijek u jednini, kao u primjerima od (31) do (34).

(31) *Perad* teško *vari* celulozu... (MBT 35)

(32) *Perad* je *obrasla* perjem,... (MBT 67)

(33) Što je *perad* lošije *operjana*... (67)

(34) ...kako *bi perad bila snabdjevena* dovoljnom količinom kiseonika. (MBT 71)

Belaj i Tanacković Faletar (2017:125) smatraju da je „konkretne razloge za povremena kolebanja određenih kontrolora predikatne sročnosti, bilo po obilježju roda ili broja, moguće tražiti tek u okviru analize semantičkih polova takvih ‘kolebljivih’ nominalnih profila“. U *Kognitivnoj gramatici hrvatskoga jezika* Belaj i Tanacković Faletar (2014: 75–76) postavljaju nekoliko pitanja vezanih za predikatsku kongruenciju zbirnih imenica a odgovore nastoje ponuditi koristeći se temeljnim teorijsko-metodološkim postavkama kognitivne gramatike. Neka od pitanja koja ovi autori postavljaju jesu:

1. Šta je uzrok različite predikatske sročnosti imenica *djeca, braća, gospoda, vlastela, klika, družba...*, koje „morfološki pripadaju istom sklonidbenom tipu“, odnosno zašto jedne s predikatom kongruiraju u množini i srednjega roda, a druge s predikatom u jednini i ženskoga roda?
2. Zašto se imenice na *-ad(Ø)*, tipa *unučad, čeljad, telad, janjad* i sl. češće slažu s predikatom u jednini ženskoga roda (gramatička sročnost, neobilježena), ali, rjeđe, i s predikatom u množini i srednjim rodnom (semantička množinska kongruencija), npr.:
Sva janjad raštrkala su se po livadi.
Unučad su mi stigla na ručak.
3. Zašto imenica *unučad* češće ostvaruje množinsku kongruenciju u odnosu na ostale imenice na *-ad*?

Problem kolebanja predikatne kongruencije zbirnih imenica Belaj i Tanacković Faletar (2017: 125) nastoje razriješiti pomoću univerzalnih tipoloških postavki: *hijerarhije sročnosti, hijerarhije predikata,*

hijerarhije živosti i hijerarhije empatije.⁸ Autori tvrde da se kolebanja u broju odnose uglavnom „na predikatnu sročnost, tj. na predikat kao ‘metu’ sročnosti kojom upravlja zbirna imenica, a ne na atributnu (modifikatorsku) sročnost, koja je isključivo sintaktičke naravi, odnosno modifikator je uvijek u jednini kao i zbirna imenica“. Radi poređenja navode primjere:

N. **šarena** telad

N. **nestašna** unučad

G. **šarene** teladi / *šarenih teladi

G. **nestašne** unučadi /

***nestašnih** unučadi

Belaj i Tanacković Faletar (2014: 73) smatraju da „veća mogućnost kolebanja između sintaktičke i semantičke sročnosti kod predikatnih oblika proizlazi iz univerzalnog načela *hijerarhije sročnosti*, a koja se sastoji od četiri ‘mete’“:

*atribucija > predikacija > odnosne zamjenice > lične zamjenice*⁹

Prema *hijerarhiji sročnosti*, koja se tiče i slaganja po broju i slaganja po rodu, „mogućnost semantičke sročnosti oblika ‘mete’ povećava se kretanjem udesno“.¹⁰ U korpusu koji smo istraživali nismo pronašli primjere slaganja imenica na *-ad* s atributima u množini.

Hijerarhija sročnosti razjašnjava „veći stupanj semantičke sročnosti¹¹ kod predikatnih ‘meta’“, što rezultira dvostrukostima u slaganju zbirnih

⁸ U analizi različitih tipova i aspekata kongruencije u svom kognitivnogramatičkom pristupu Belaj i Faletar (2017: 125) navode da dosljedno primjenjuju različite hijerarhijske ljestvice „poput Comrieovih (1975, 1989) hijerarhija predikata (engl. *predicate hierarchy*) – GLAGOL > PARTICIP > PRIDJEV > IMENICA – i živosti (engl. *animacy hierarchy*) – ŽIVO LJUDSKO > ŽIVO NE-LJUDSKO (ŽIVOTINJE) > NEŽIVO – te Corbettove (1979) hijerarhije sročnosti (engl. *agreement hierarchy*) – ATRIBUT > PREDIKAT > ODNOSNA ZAMJENICA > LIČNA ZAMJENICA“.

⁹ Hijerarhija sročnosti (Agreement Hierarchy prema Corbett 1979, 1991: 226, 2000: 190).

¹⁰ „Kako se kreće prema desno na hijerarhiji sročnosti, za svaki upravljač koji dopušta alternativne oblike sročnosti, vjerojatnost će se semantičke sročnosti jednolično povećavati, tj. bez pojavljivanja njezina smanjivanja“ (Corbett 2000: 190 prema Belaj – Faletar 2014: 76–77).

¹¹ Hijerarhiju sročnosti potvrđuje i “univerzalno pravilo koje kaže da je mogućnost semantičke sročnosti veća u slučajevima kada ‘meta’ dolazi iza ‘upravljača’ sročnosti i obratno, kada se ‘meta’ nalazi ispred ‘upravljača’, veća je vjerojatnost sintaktičke sročnosti (Corbett 2000: 192–193 prema Belaj – Faletar 2014: 77). Shodno tome,

imenica s predikatima, „ali ona ne može objasniti korpusom obilato potvrđenu činjenicu da je unutar same kategorije predikata veći stupanj kolebanja u sročnosti kod imenskih predikata s pridjevom i imenicom kao leksičkim dijelom te kod glagolskog pridjeva radnog u perfektu negoli kod samih glagola u predikatnoj ulozi.“ (Belaj – Tanacković Faletar 2014: 77)

Na osnovu vlastitog istraživanja Belaj i Faletar zaključuju da su češći „iako i dalje rjeđi u odnosu na jedninsku sročnost, primjeri množinske sročnosti s participima, pridjevima“, za što navode primjere (*?Janjad su skakutala po livadi* i *?Janjad su nestašna*), dok se primjeri množinske kongruencije s glagolskim predikatima javljaju „iznimno rijetko“, za što navode primjer (*??Janjad pasu*). Navedeni zaključak objašnjavaju *hijerarhijom predikata* (Predicate Hierarchy prema Corbett 2000: 195), kojom Corbett (2000: 193–195), slijedeći Comriea (1975) objašnjava razlike u semantičkoj kongruenciji glagolskih i imenskih predikata. Hijerarhija predikatskih “meta”, koja je pothijerarhija unutar *hijerarhije sročnosti*, ima četiri člana:

glagol > participi > pridjev > imenica

Kao i prema općoj *hijerarhiji sročnosti*, mogućnost semantičke kongruencije povećava se kretanjem udesno. Belaj i Tanacković Faletar (2014: 77) zaključuju da „najveći postotak jedninske sintaktičke sročnosti nalazimo kod glagola u funkciji predikata tipa *Janjad pase*, nešto manji kod glagolskoga pridjeva radnog, a još manji kod pridjeva i imenica kao leksičkih dijelova predikata, gdje su primjeri množinske, semantičke, sročnosti puno veći“. Analizom primjera slaganja imenica *jarad* i *perad* ne možemo potvrditi ovaj stav, jer nismo naišli ni na jedan primjer slaganja u množini s predikatom čiji su leksički dio pridjevi, dok smo naišli na slaganje u množini s participom u primjerima 49 i 50 i s glagolom u primjeru 30.

Belaj i Tanacković Faletar (2014: 78) zaključuju da imenice koje označavaju ljudske referente (*djeca, braća, gospoda, unučad...*) imaju češću

„kod atributnih premodifikatora riječ o sintaktičkoj sročnosti, a kod predikatnih ‘meta’ koje slijede ‘upravljaj’ sročnosti postoji i mogućnost semantičke sročnosti“ (Belaj – Faletar 2014: 77).

semantičku kongruenciju s predikatom nego imenice koje označavaju životinje (*janjad, telad...*) ili, imenice koje označavaju nežive entitete (*dugmad, burad...*). Objašnjenje nalaze u Langackerovoj (1991: 322) *hijerarhiji živosti*:

[ŽIVO *ljudi* > životinje ŽIVO] > [NEŽIVO *materijalni objekti* > apstraktni objekti NEŽIVO]

U hijerarhiji živosti ljudski entiteti prototip su u domeni živoga a materijalni objekti prototip u domeni neživoga. Jedna od implikacija *hijerarhije živosti* odnosi se „i na problematiku predikatne sročnosti zbirnih imenica, i to tako da je mogućnost semantičke sročnosti veća što je entitet više rangiran na hijerarhiji živosti“. Autori zaključuju: Dakle hijerarhija živosti daje vrlo jasan načelan odgovor na pitanje zašto su množinski oblici predikatne sročnosti kao “mete”, tj. semantička predikatna sročnost, najčešći kod zbirnih imenica koje označavaju ljudsko tipa djeca, braća, gospoda, rjeđi kod imenica koje označavaju životinje tipa telad, janjad, prasad, a najrjeđi s imenicama koje označavaju neživo tipa dugmad i burad.“ (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 78)

Belaj i Tanacković Faletar (2014: 81), međutim, iznose pitanja koja ne može razriješiti hijerarhija živosti u užem smislu, a to je pitanje razlike u jedninskoj, odnosno sintaksičkoj, i množinskoj, odnosno semantičkoj, predikatskoj kongruenciji između pojedinih kategorija u hijerarhiji, kao što je činjenica da imenice *vlastela, klika i družba* ostvaruju isključivo sintaksičku jedninsku predikatnu kongruenciju iako su rangirane na samom vrhu hijerarhije, kao ni to da imenica *unučad*, koja je također na vrhu hijerarhijske ljestvice ponekad ostvaruje jedninsku, a ponekad množinsku kongruenciju. Autori iznose zaključak da: „imenice djeca i braća imaju isključivo množinsku sročnost srednjega roda, imenice *vlastela, klika i družba* jedninsku ženskoga roda, dok imenica *gospoda* najčešće ostvaruje množinsku sročnost srednjega roda: (36) *Gospoda su se konačno udostojila doći. i, rjeđe, množinsku sročnost muškoga roda: (37) ?Gospoda su se konačno udostojili doći.*“

Smatraju da je ovdje temeljno pitanje broja predikatske kongruencije, pri čemu se, „jedninskim oblicima neutraliziraju razlike među

članovima skupa te je kao posljedica toga na konceptualnoj razini u većoj mjeri omogućeno njihovo sažimanje u jednu cjelinu, odnosno njihovo percipiranje kao jednoga entiteta, a množinska sročnost, s druge strane, ukazuje na veći stupanj poimanja članova skupa kao zasebnih jedinki“. Kao ključni faktor koji uvjetuje razliku u predikatskoj kongruenciji među imenicama istoga stupnja živosti autori navode upravo empatiju: „Načelan utjecaj empatije na predikatnu sročnost jest u tome da ljudi teže uspostavljanju većih razlika među onim što im je blisko, uz što su više vezani, do čega im je više stalo i među onim što je u većoj mjeri dio njihove svakodnevice, što ima veći utjecaj na njihov svakodnevni život, tj. među onim što im je iskustveno bliže i važnije.“ (Belaj – Tanacković Faletar 2014: 81)

Hijerarhija empatije postavljena je na sljedeći način:

[ŽIVO ljudi (**mlado/iskustveno i emocionalno blisko** > odraslo/iskustveno i emotivno udaljenije) > životinje (**mlado/iskustveno i emocionalno blisko** > odraslo/iskustveno i emotivno udaljenije) ŽIVO] > [NEŽIVO **materijalni objekti** > apstraktni objekti NEŽIVO]

U kontekstu tako postavljene hijerarhije autori objašnjavaju različite tipovi predikatske kongruencije zbirnih imenica. Množinsku kongruenciju imenice *djeca*, koja predstavlja „empatijski prototip kao najviše rangirana kategorija budući da ostvaruju sva tri podebljana potkriterija“ smatraju razumljivom, „jer koliko god imenica *djeca* označavala jedan skup, na prvi pogled ravnopravnih, članova kategorije ‘mlado’ kod ljudi, uvijek je, makar i podsvjesno, prisutna težnja da se svako dijete promatra kao zasebna jedinka“. Također, „relevantnost empatijskih kriterija“ pronalaze kod imenica tipa „*dječurlija*, *balavurdija*, *studentarija*, *mlađarija* itd. koje bez iznimke imaju jedninsku predikatnu sročnost“. S obzirom na njihovo pogrdno značenje, prema „kriteriju nedostatka emocionalne bliskosti“, a uprkos tome što bi prema potkriteriju “mlado” trebale biti svrstane na vrh hijerarhije, empatija se radikalno smanjuje, pa slaganje u množini izostaje. Belaj i Tanacković Faletar (2014: 81)

Ovaj zaključak potvrdili smo u razgovornom stilu u primjerima 35 i 36:

(35) Kad *balavurdija* krene prijetit.¹²

(36) ... ova *balavurdija* bi zbilja *trebala* *nauciti* se malo kulture...¹³

Također, u svom *Rječniku* Jahić (2014: 257) navodi primjere upotrebe imenice *mlačarija* s predikatom u jednini, bez ijednog primjera s predikatom u množini:

„[pusti ~u nek se veseli. - lok. (Jahić Rj.) (...) Nametak, *sad treba da mlačarija igra i pjeva* (...) šalila se *mlačarija*. Sinanović F.]“

I slaganje imenice *braća* s predikatom u množini, te imenica *družba* i *klika* s predikatom u jednini ovi autori objašnjavaju kriterijem emocionalne bliskosti, jer smatraju su *družba* i *klika* „po svim kriterijima udaljene od empatijskoga prototipa“. (Belaj – Tanacković Faletar 2014: 81) Naš korpus potvrđuje ovaj stav. Nismo naišli na kongruenciju imenice *braća* u jednini; primjeri od (8) do (13) potvrđuju da je predikat uz imenicu *braća* uvijek u množini bilo da je riječ o glagolskom ili o imenskom predikatu.

Različitu kongruenciju imenice *vlastela*, koja može biti i jedninska i množinska, i imenice *gospoda*, čija je kongruencija množinska, autori također objašnjavaju empatijskim nijansiranjem, koje je „motivirano u prvom redu najrazličitijim kulturološkim aspektima“: „pa tako imenica *vlastela* danas u suvremenom jeziku ima samo jedninsku sročnost, no hijerarhija empatije dobro objašnjava i primjere njezine množinske sročnosti u književnim djelima ranijih razdoblja budući da je vlastelinski stalež u to vrijeme bio sastavni dio iskustva ljudi te je, posljedično, i postojala potreba za većim razlikovanjem pojedinačnih pripadnika te kategorije (...). Nasuprot vlasteli referenti imenice *gospoda* sastavni su dio suvremenoga života te se njezina množinska predikatna sročnost kao gramatička posljedica konceptualne operacije individualnoga strukturiranja može tumačiti upravo empatijskim kriterijem iskustvene bliskosti, a sporadična sročnost s muškim rodnom, kao odlika, u prvom redu, razgovornoga stila...“ (Belaj – Tanacković Faletar 2014: 82)

¹² Dostupno na: <https://www.facebook.com/Damir-fazlinovic-610669079015349/>, pristupljeno 11. 1. 2020.

¹³ Dostupno na: <https://forum.sportsport.ba/search.php?keywords=phily+balavurdija+bi+zbilja>, pristupljeno 11. 1. 2020.

U istraživanom korpusu bosanskoga jezika nismo naišli na imenice *vlastela i gospoda*.

Slaganje imenica na *-ad(ø)* Belaj i Tancković Faletar (2014: 82) objašnjavaju kombinujući *hijerarhiju živosti* i *hijerarhiju empatije*. Jedninsku kongruenciju imenica na *-ad* koje pripadaju kategoriji životinja objašnjavaju njihovom nižom rangiranosti u kategoriji bića u odnosu na ljudska bića. Belaj i Tanacković Faletar smatraju da je zbirna množina imenica na *-ad* koje pripadaju kategoriji životinja „snažno kulturološki uvjetovana“, što i ilustriraju primjerom imenice *štenci*, koju će djeca češće upotrijebiti u običnoj množini u odnosu na *štenad* „jer ljudi, a posebno djeca, pokazuju visok stupanj empatije prema životinjskoj mladunčadi“. Kulturološki uslovljenom empatijom objašnjavaju i češću upotrebu zbirne množine u ruralnim krajevima, „i to posebno u kontekstima uzgoja domaćih životinja u prehrambene ili poslovne svrhe, što kao posljedicu ima smanjivanje empatije koje pak rezultira neutralizacijom razlika među pojedinim pripadnicima vrste, skupnim strukturiranjem, te samim tim i jedninskom predikatnom sročnošću“. U istraživanom korpusu našli smo potvrdu za ovaj stav. U jednom izvoru (BMK), koji pripada naučnom stilu, našli smo 20 primjera imenice *jarad* koja se slaže s predikatom u jednini (kao u primjerima 37 i 38) i samo jedan primjer s predikatom u množini (30).

(37) *Jarad postiže* dobre dnevne priraste,... (BMK 41, 44)

(38) ... kako bi se ona *jarad koja je odstranjena* mogla pripremati za tov. (BMK 59)

U razgovornom stilu pak u ruralnom području zabilježili smo:

(39) *Pilad su pojela i*

(40) *Janjad su narasla.*

Belaj i Tanacković Faletar (2014: 82) tvrde da se slaganje s predikatom u množini kod ovoga tipa zbirnih imenica može sresti rjeđe i „isključivo“¹⁴

¹⁴ Belaj i Tanacković Faletar (2014: 82) u svom korpusu pronašli su „neznan broj primjera množinske sročnosti sa zbirnim imenicama na *-ad(ø)* koje označavaju životinjsko mlado“, i još manje primjera imenica „koje označavaju nešto neživo, tipa *dugmad, tanad* ili *burad*“, te zaključuju da ta činjenica potvrđuje „empatijski

uz imenice koje označavaju ljudsko ‘mlado’, kao što su recimo *unučad* i *cigančad*, što je opet u skladu s navedenom empatijskom hijerarhijom“. Također smatraju da je češka kongruencija imenice *unučad* s predikatom u jednini također „kulturološki uvjetovana“, pojašnjavajući da imenicu *unučad* češće upotrebljavaju starije osobe i to one koje imaju veći broj unuka pa je tada „više riječ o isticanju tipa potomstva nego individualnih karakteristika svakoga pojedinog člana“. Zaključuju da je manja vjerovatnoća da se upotrijebiti imenica *unučad* „ako osoba recimo ima dva ili tri unuka, pa će, ako se i upotrijebi, zbog većega potencijala individualne profilacije biti češka množinska sročnost ili, što je još vjerojatnije, upotreba obične množine *unuci*, a vjerojatnija je ako ih netko ima više jer se tada individualne karakteristike pojedinih unuka puno lakše potiskuju u drugi plan“.

U istraživanom korpusu našli smo primjer gdje se u brojnoj sintagmi iz zbirni broj dvoje javlja imenica *unučad*.

(41) ... dvoje unučadi što joj je *ostalo* (ANT 120)

Zaključujemo da upotreba imenice *unučad*, koja je u funkciji množine imenice srednjeg roda *unuče*, više implicira različit rod unuka nego veći broj unuka. To je u primjeru 41 dodatno naznačeno zbirnim brojem. U *Rječniku bosanskoga jezika* (Halilović – Palić – Šehović 2010: 1384) imenica *unučići* navedena je kao nominativ množine imenice „**unučić** *m.* (**unuka** ž.)“, što je deminutiv i hipokoristik „od unuk (unuka)“. Iako se odnosi na oba prirodna roda, imenica *unučići* ima gramatički muški rod.¹⁵

U značenju ‘potomci’ u istraživanom korpusu naišli smo na primjer imenice *potomčad*, koju rječnici ne navode, a upotrijebljena je s predikatom u množini:

kriterij, kao i općenitiji kriterij hijerarhije živosti, u argumentaciji tipologije predikatne sročnosti“.

¹⁵ Za provjeru tvrdnje koju iznose Belaj – Tanacković Faletar potrebno je istražiti širi korpus. Primjer *Tuzla: Baba i deda spasili unučad Bračni par Sadija i Mevludin Perić, iz Ulice Zlatana Mešića u Tuzli, juče ujutro uspjeli su spasiti unuke Matea (8) i Miu (6) iz požara koji je zahvatio njihovu kuću* (<https://www.rtvbn.com/7152/tuzla-baba-i-deda-spasili-unucad>, pristupljeno 11. 1 2010). Zaključujemo da se zbirna imenica koristi za neimenovani skup, a uz imena je upotrijebljena imenica *unuci*, koja je ovdje referencijalnog muškog i ženskog roda a gramatičkog muškog.

(42) Jer, evo, oko nogu naših, umornih već, *potomčad puže*, ...
(ASS 39)

(43) ...da kafenišeš i motriš *potomčad*, kako *se znoje* u oblaku
dima.¹⁶

U odnosu na riječ *unučad* ova imenica ima šire značenje, obuhvata više generacija, te je i skupnost naglašenija u odnosu na imenicu *unučad*. Iako bi jedninska sročnost ukazivala na veći doživljaj skupnosti koju označava ova imenica, možemo ustvrditi da je množinska sročnost upotrijebljena shodno kriterijima hijerarhije empatije.

Belaj i Tanacković Faletar u istraživanom korpusu pronašli su da imenice, *novorođenčad* i *dojenčad* češće imaju množinsku predikatsku kongruenciju, a imenica *nedonoščad* „gotovo isključivo jedninsku sročnost“. Zaključuju je to posljedica slabije izražene emocionalne bliskosti kod imenice *nedonoščad* uprkos tome što „sve tri imenice zadovoljavaju navedena tri empatijska potkriterija (mlado, iskustveno i emocionalno blisko) u kategoriji ljudskoga kao vrha hijerarhije“. (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 82) Manje izražena empatija prema nedonoščadi „uvjetovana je u prvom redu smanjivanjem razlikovnosti među članovima skupa kao rezultatom nedovoljne fizičke razvijenosti, odnosno formiranosti pojedinih razlikovnih fizičkih osobina“ koje su kod *novorođenčad* i *dojenčad* izraženije. *Rječnik bosanskoga jezika* (Jahić 2014b: 410) bilježi samo množinsku predikatnu sročnost imenice *novorođenčad*:

(44) i da muška *novorođenčad* *zaredaju* dok je rat u toku. Taljić;
ali i imenice *nedonoščad*:

(45) *ne čusmo pijuke nedonoščadi / što, krilom zaklonivši glavu / u
bezdan mutan popadoše. Softić (243)*

Na osnovu primjera koji potvrđuju da se imenica *nedonoščad* javlja i s predikatom u jednini i s predikatom u množini teško možemo odrediti stupanj empatije prema nedonoščadi u odnosu na *novorođenčad* i *dojenčad*:

¹⁶ Dostupnona: <https://www.radiosarajevo.ba/metromahala/ja-mislim/trovaonica-za-djecu/68173>, pristupljeno 11. 1. 2020.

(46) Kad *nedonoščad* stižu vršnjake¹⁷

(47) Ljekari i medicinske sestre u zrak su pustili balone, koji simboliziraju *nedonoščad* koja treba da se vinu u visine i imaju kvalitetan život kao njihovi vršnjaci rođeni na vrijeme.¹⁸

(48) *Nedonoščad* će bit malena (možda vam stane u ruku) i izgledat će vrlo krhko.¹⁹

(49) ... da li se vaša *nedonoščad* normalno razvija...²⁰

Iz svih primjera jasno je da su *nedonoščad* preživjela i stoga se očekuje isti stupanj empatije kao i prema *dojenčadi* ili *novorođenčadi*, a sročnost je različita.

Slaganje imenice *momčad* isključivo s predikatom u jednini Belaj i Tanacković Faletar smatraju razumljivim „jer *momčad* u većini sportova čini više od dva ili tri člana, pa je, posljedično, i mogućnost profilacije individualnih karakteristika članova skupa neznatna“.

Kako smo pokazali u primjerima od (1) do (5), imenica *momčad* može se pojaviti u jednini i u množini. Naš korpus potvrđuje da imenica *momčad* u jednini, ima sročnost s predikatom u jednini, a kad je u množini ima sročnost s predikatom u množini. To ilustruje i primjer

(50) Nogomet (fudbal) ime je za igre u kojima se dvije *momčadi* loptaju..., a isto tako za igre u kojima osim nogama *udaraju* loptu takođe šakom, *nose* loptu, *dodaju* rukama, ili na drugi način *nastoje* ugurati kroz gol protivnika ili preko granice one strane igrališta koju *brani* protivnička *momčad*. (FNN 11)

Belaj i Tanacković Faletar (2014: 84) uočavaju obrnuto proporcionalan odnos između stupnja empatije koju konceptualizator razvija prema pojedinačnim pripadnicima kategorije konkretizirane zbirnom

¹⁷ Dostupno na: <https://bebe.avaz.ba/rast-razvoj/454592/kad-nedonoscad-stizu-vrsnjake>, pristupljeno 11. 1. 2020.

¹⁸ Dostupno na: <https://faktor.ba/vijest/sve-vise-beba-u-bih-rod-se-prije-termina-kako-spasiti-nedonoscad-u-bih-272997>, pristupljeno 11. 1. 2020.

¹⁹ Dostupno na: <https://roditelj.ba/2019/09/30/sve-o-superherojima-bebe-rodene-prije-37-sedmice/>, pristupljeno 11. 1. 2020.

²⁰ Isto.

imenicom i skupnog posmatranja entiteta označenih zbirnom imenicom. Zaključuju da konceptualizator iskazuje „najmanju empatiju (...) kao npr. u slučaju imenice *vlastela*, gdje je skupno promatranje pripadnika kategorije kao jednoga entiteta najvećega stupnja“. Za „zbirne imenice tipa *unučad*, koje mogu imati i jedninsku i množinsku predikatnu sročnost“ uočavaju „veći stupanj empatije prema jedinkama skupa prisutne kod konceptualizatora“ s obzirom na to da je skupno posmatranje manje izraženo u odnosu na kognitivnu dostupnost „pojedinih članova kao zasebnih jedinki“. Najveći stupanj empatije uočavaju kod zbirnih imenice tipa *djeca* koje ostvaruju isključivo množinsku sročnost, jer je skupno posmatranje najmanje izraženo u odnosu na istaknutost pojedinih članova skupa. (Belaj i Faletar 2014: 84). Poređenjem kongruencije imenica *djeca* i *unučad* u istraživanom korpusu možemo potvrditi navedeni stav.

4. Zaključak

Kongruencija/slaganje/sročnost (eng. *agreement*) gramatička je pojava kod koje se oblik jedne riječi u rečenici određuje oblikom druge riječi koja je s njom gramatički povezana.

Neki tipovi leksema ili sintagmi u ulozi subjekta s predikatom se mogu slagati dvojako: po obliku (gramatička kongruencija) ili po smislu (semantička kongruencija)

Element koji određuje kongruenciju (kao što je subjektna imenska sintagma – NP) u literaturi se naziva **upravljaj**, a element čije je oblik određen kongruencijom jest **meta**. Ulogu meta mogu imati glagoli i pridjevi, demonstrativi, članovi, posesivi, participi, adpozicije, priloz i dopunjači.

Zbirne imenice predstavljaju leksičko-gramatički ili tvorbeni tip kvantifikacije. Njihova je posebnost u tome što označavaju skup istovrsnih predmeta te im se semantički pol može definirati jednostavno kao skup, tj. konceptualiziraju se kao jedna cjelina.

Zbirne imenice se smatraju najboljim oprimjerenjem kognitivne operacije skupnoga promatranja. Skupno promatranje je takav tip uvida u situaciju za koji je karakteristična sinteza sastavnica koje čine cjelovitu

predodžbu, istovremena konceptualizacija njezinih različitih komponenata, a naglasak se stavlja na jasnoću i jedinstvenost vanjskih granica cjeline koju one tvore.

Kada su u funkciji subjekta, kod zbirnih imenica dolazi do kolebanja u slaganju s predikatom u rodu ili broju.

Zbirne imenice: *djeca, braća, gospoda, vlastela* u ulozi subjekta slažu se s predikatom u množini te u perfektu i sa srednjim rodом glagolskoga pridjeva radnog kod složenih glagolskih oblika, tj. srednjim rodом pridjeva kao leksičkoga dijela imenskog predikata.

Istraživani korpus potvrđuje dvostrukosti u kongruenciji imenica na *-ad*.

Povremena kolebanja određenih kontrolora predikatske kongruencije, bilo po obilježju roda ili broja semantički su motivirana. U kognitivnogramatičkom pristupu problem kolebanja predikatske kongruencije zbirnih imenica nastoji se razriješiti pomoću univerzalnih tipoloških postavki: *hijerarhije kongruencije, hijerarhije predikata, hijerarhije živosti i hijerarhije empatije*.

Kao posljedica hijerarhije kongruencije u istraživanom korpusu pokazalo se da niža rangiranost predikata na općoj hijerarhiji kongruencije rezultira povećavanjem semantičke kongruencije, dok ovim istraživanjem nije potvrđeno da se vezano uz predikatnu hijerarhiju, semantička kongruencija također povećava i proporcionalno s odmakom od glagolske naravi predikata. Analizom primjera kongruencije imenica *jarad* i *perad* ne možemo potvrditi ovaj stav, jer nismo naišli ni na jedan primjer slaganja u množini s predikatом čiji su leksički dio pridjevi, dok smo naišli na primjere slaganja u množini s participom i glagolom.

Analizom predikatske kongruencije imenica *djeca, braća, perad* i *jarad* potvrđeni su kriteriji hijerarhije živosti, s obzirom na to da imenice *djeca* i *braća* pokazuju isključivo množinsku kongruenciju, a imenice *jarad* i *perad* uglavnom jedninsku, i vrlo rijetko množinsku kongruenciju.

Utjecaj empatije na predikatsku kongruenciju je u tome da ljudi teže uspostavljaju većih razlika među onim što im je blisko, uz što su više

vezani, do čega im je više stalo i među onim što je u većoj mjeri dio njihove svakodnevice, što ima veći utjecaj na njihov svakodnevni život, tj. među onim što im je iskustveno bliže i važnije.

Kongruencija imenica na *-ad(ø)* objašnjava se kombiniranjem hijerarhije živosti i hijerarhije empatije. Jedninska kongruencija imenica na *-ad* koje pripadaju kategoriji životinja objašnjava se njihovom nižom rangiranosti u kategoriji bića u odnosu na ljudska bića.

Iako se smatra da u kontekstima uzgoja domaćih životinja u prehrambene ili poslovne svrhe, smanjivanje empatije rezultira neutralizacijom razlika među pojedinim pripadnicima vrste, skupnim strukturiranjem, te samim tim i slaganjem s predikatom u jednini, primjeri slaganja s predikatom u množini u potvrđuju da se u ruralnim dijelovima razvija empatija prema mladunčadima domaćih životinja, bez obzira na to u koje se svrhe uzgajaju.

Na osnovu primjera koji potvrđuju da se imenica *nedonoščad* javlja i s predikatom u jednini i s predikatom u množini teško možemo odrediti manji stupanj empatije prema *nedonoščadi* u odnosu na *novorođenčad* i *dojenčad*. Stoga, ovim istraživanjem se djelimično potvrđuje postavka hijerarhije empatije.

Istraživani korpus potvrđuje obrnuto proporcionalan odnos između stupnja empatije koju konceptualizator razvija prema pojedinačnim pripadnicima kategorije konkretizirane zbirnom imenicom i skupnog posmatranja entiteta označenih zbirnom imenicom.

Izvori

Nožinović Ferhad (1998): *Teorija fudbala.*, PrintCom, Tuzla, 1–100 (FNT)

Brka Muhamed i dr. (2011): *Kozarstvo*, Poljoprivredno-prehrambeni fakultet, Sarajevo, 9–109 (MBK)

Bašić Meho i Radoslav Grujić (2013): *Tehnologija mesa peradi*, Univerzitet, Tuzla, 1–100 (MBT)

Nožinović Ferhad i dr. (2002): *Nogomet*, Univerzitet u Tuzli, Tuzla 9–109 (FNN)

Ibrišimović Nedžad (1991): *Ugursuz*, Svjetlost, Sarajevo, 27–127 (NIU)
Džumhur Zuko (1997): *Putopisi*, Preporod, Sarajevo 19–119 (ZDŽP)
Nametak Alija (1991): *Trava zaboravka*, Svjetlost, Sarajevo, 25–125 (ANT)
Sidran Abdulah (1991): *Sarajevska zbirka*, Svjetlost, Sarajevo, 27–127 (ASS)

Isaković Alija (2004): *Taj čovjek*, Dani, Sarajevo, 7–107 (AIT)

Stav, V/221–222 (30. 5. 2019)

Oslobođenje, LXXVI/26123 (20. 8. 2019)

BH TEMPO 09. 119/120 (juli/august 2019)

Dani : Bosanskohercegovački news magazin (1. 8. 2019)

Dnevni avaz, VI/8660 (20. 8. 2019)

Preporod, 12/1142 (15. juni 2019)

ZAKONO POLJOPRIVREDI, dostupno na <https://fmpvs.gov.ba/wp-content/uploads/2017/Poljoprivreda%20legislative/Poljoprivreda-zakoni/zakon-polj8807.pdf>, pristupljeno 17. 11 2019. (26 str.)

UKAZ O PROGLAŠENJU ZAKONA O SJEMENU I SADNOM MATERIJALU ŠUMSKIH I HORTIKULTURNIH VRSTA DRVEĆA I GRMLJA, dostupno na <https://fmpvs.gov.ba/wp-content/uploads/2017/Sumarstvo-lovstvo/sumarstvo-zakoni/2-Zakon-o-sjemenu-i-sadnom-materijalu-.pdf>, pristupljeno 17. 11. 2019.

PRAVILNIK O OBAVEZONOM OZNAČAVANJU I UPISU U JEDINSTVENI REGISTAR OVACA, KOZA I SVINJA TE VOĐENJU EVIDENCIJA, dostupno na <https://fmpvs.gov.ba/wp-content/uploads/2017/Veterinarstvo/Veterinarstvo-pravilnici/vet-prav8707.pdf>, pristupljeno 17. 11. 2019.

PRAVILNIK O SADRŽAJU, OBLIKU INAČINU VOĐENJA REGISTRA ODOBRENIH I REGISTROVANIH OBJEKATA I NAČINU DODJELE VETERINARSKIH KONTROLNIH I EVIDENCIJSKIH BROJEVA U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE, dostupno na <https://fmpvs.gov.ba/wp-content/uploads/2017/Veterinarstvo/Veterinarstvo-pravilnici/vet-prav7012.pdf>, pristupljeno 17. 11. 2019.

Zakon o hraniteljstvu FBiH, dostupno na https://mrsri.ks.gov.ba/sites/mrsri.ks.gov.ba/files/zakon_o_hraniteljstvu_fbih.pdf, pristupljeno 17. 11. 2019.

„Slatki recept by Dolcela“, *Hayat TV*, 17. 11. 2019.

Internet

Literatura

- Barić, Eugenija i dr. (1995): *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb.
- Belaj, Branimir i Goran Tanacković Faletar (2014): *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika: Imenska sintagma i sintaksa padeža*, Disput, Zagreb.
- Belaj, Branimir i Goran Tanacković Faletar (2017): *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika: Sintaksa jednostavne rečenice*, Disput Zagreb.
- Čedić, Ibrahim i dr. (2007): Čedić, Ibrahim; Hajdarević, Hadžem; Kadić, Safet; Kršo, Aida; Valjevac, Naila. *Rječnik bosanskog jezika*, Posebna izdanja 14, Institut za jezik, Sarajevo.
- Jahić, Dževad (2010a): *Rječnik bosanskog jezika*, tom 1, Bošnjačka asocijacija 33, Sarajevo.
- Jahić, Dževad (2010b): *Rječnik bosanskog jezika*, tom 2, Bošnjačka asocijacija 33, Sarajevo.
- Jahić, Dževad (2012): *Rječnik bosanskog jezika*, tom 5. i 6.
- Jahić, Dževad (2014a): *Rječnik bosanskog jezika*, tom 6, Autor i Bošnjačka asocijacija 33, Sarajevo.
- Jahić, Dževad (2014b): *Rječnik bosanskog jezika*, tom 7, Autor i Bošnjačka asocijacija 33, Sarajevo.
- Jahić, Dževad, Senahid Halilović, Ismail Palić (2000): *Gramatika bosanskoga jezika*. Dom štampe, Zenica.
- Halilović, Senahid, Ilijas Tanović, Amela Šehović (2009): *Govor grada Sarajeva i razgovorni bosanski jezik*, Biblioteka *Bosnistika*, Monografije, knjiga 5. Slavistički komitet, Sarajevo.

- Halilović, Senahid, Ismail Palić, Amela Šehović (2010): *Rječnik bosanskoga jezika*, Filozofski fakultet, Sarajevo.
- Silić, Josip, Ivo Pranjković (2005): *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Školska knjiga, Zagreb.
- Stanojčić, Živojin (2010): *Gramatika srpskog književnog jezika*, 1. izdanje, Kreativni centar, Beograd.
- Stevanović, Mihailo (1969): *Savremeni srpskohrvatski jezik II (Gramatički sistemi i književnojezička norma)*, Naučna knjiga, Beograd.
- Trask, Robert Lawrence (2005): *Temeljni lingvistički pojmovi*, Školska knjiga, Zagreb.

Duality in subject-verb agreement with collective nouns

Summary/Abstract: This paper deals with duality in subject-verb agreement with collective nouns, from the perspective of cognitive rather than traditional grammar. Bosnian, Croatian, and Serbian grammars all tend to treat collective nouns in terms of morphology but duality in number and gender agreement vis-à-vis collective nouns used as subjects in terms of syntax. The literature notes that collective nouns are often inconsistent both regarding subject-verb number agreement (e.g. *Telad pase* vs *Telad pasu*), and gender agreement with adjectives, whether they occur with subject complements (*Telad je neposlušna* and *Telad su neposlušna*) or past participles (*Telad je pasla* and *Telad su pasla*). There is rarely any more detailed analysis of the causes of this duality in subject-verb agreement for collective nouns used as subjects. Using a corpus of texts that comprises all five styles used in Bosnian, this paper explores the cognitive approach to subject-verb agreement for with collective nouns and its stress on the strong semantic motivation of differences in the collective noun subject-verb agreement. The criteria for the hierarchization of agreement and of animacy are confirmed, while those for the hierarchy of empathy are partly confirmed.

Key words: predicate agreement, common nouns, cognitive linguistics, semantics